

BENE SÁNDOR, DOBOS ISTVÁN (SZERKESZTŐK): FOLYTONOSSÁG ÉS MEGSZAKÍTOTTSÁG A MAGYAR KULTÚRÁBAN

Aki ma érteni akarja a nemzeti vagy regionális kultúratudományként értett hungarológia helyzetét, aligha kerülheti meg az eredet kérdését: miben áll az a létesítő összefüggés, amely töretlenül tartja fenn e szokatlan, különös státuszú diszciplína folytonosságát. Konstitutív jelentősége van ugyanis annak, hogy e tudományág születése egy olyan történelmi fordulat következménye volt, amikor egy eladdig középhatalmi tudatú, de hirtelen elhallgattatott helyzetű közösség szellemi elitjének választ kellett keresnie annak kérdéseire, hogy a dualista állami lét megszűntével mi számít vagy bizonyul egyáltalán magyarnak. Ha a válaszok keresésének abból a tapasztalatából indulunk ki, amely a legjobbaknál Kemény Zsigmond európai távlatú *Forradalom utánjának* (1850) traumatikus felismeréseit hívta az emlékezetbe, aligha véletlen, hogy amit az 1920-as évek óta hungarológiának nevezünk, még ha a „nemzeti ön- és helyzetismeret” (Németh László, *Tanú*, 1932) tudománya volt is, az eleve nemzetközi összefüggésekbe ágyazott kultúrregionális diszciplína gyanánt született meg. Úgy is mondhatnánk, a hungarológia alapiratainak éppenséggel az a modern kori hagyományértés képezte a közös elemét, hogy a tradíciót soha nem tapasztaljuk meg annak megtörése nélkül. Kiemelkedő művelői ebben az összefüggésben fogalmazták újra a hungarológiai kutatások irányait.

Az az impozáns, 660 oldalas tanulmánygyűjtemény, amely Bene Sándor és Dobos István példás szerkesztésében a doktoriskolák 2019-es bécsi konferenciájának anyagát adja közre, minden bizonnyal különleges helyet foglal el, ha nem éppen fordulópontot képez a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság történetében. Nemcsak azért, mert ezúttal a közvetlen szakmai utánpótlás kutatásainak ad teret, hanem elsősorban azért, mert úgyszólván kettős határhelyzetben ad számot a hungarológiai gondolkodás alakulásáról. Szélesebb összefüggésben nézve, ezek az írások egy olyan átfogó fordulat utáni helyzetnek a szövegei, amelyben a hungarológia fő kulturális támasztékát képező interdiszciplínák, köztük különösen a komparatiztika volt kénytelen feladni a korábbi pozícióit. Gayatri Chakravorty Spivak 2002-es *Death of a Discipline*-jének „peremnézetű” látletele nyomán ugyanis épp az a vizsgálódási forma szorult fokozatosan háttérbe, amely az ún. eurocentrikus territoriális tudományok (a mi régiókban elsősorban: a germanisztika és a nyugati, illetve délszláv filológiák) felől keretezte a kapcsolattörténeti indíttatású hungarológiai vizsgálódásokat. A java-rész egyirányú hatástörténet filológiáját olyan kölcsönösségi hatásértelmezések

kezdték felváltani, amelyek immár nem zárták ki a korábban csupán befogadóként értett kisebb kultúrák visszahatásainak lehetőségét a kibocsátókra, illetve olyan kutatások, amelyek a saját kultúrán kívülről megnyíló távlatok jelentőségét hangsúlyozták a mindenkori saját régió önmegértésében: ebben a távlatban ugyanis már az idegenként fölismert sajátuk az új láthatósága is termékenynek bizonyulhatott.

E kötet legjobb írásai új fázisát jelenítik meg ennek a helyzetértelmezésnek. Amikor a kötet szerkesztői abban ismerik föl az új hungarológiai kutatások közös sajátosságát, hogy „amit ma magyarnak tudunk, az a különböző nyelvek és kultúrák egymást értelmező, olykor törések és traumák által megszakított párbeszédében születik” (*Előszó*), akkor már magát a hungarológia tárgyának a *létmódját* helyezik új összefüggések közé. Legalábbis amennyiben eredendően *előállítottként*, nem pedig valamely retrospektív felderítés pozitívizmusának eredményeként határozzák meg azt. Ami lehetővé teheti, hogy a kutatásban a másságok és a másik *nyelve* ne territoriális, hanem a nem evidensen *sajátuk a nyelveként* lépjen be a megértés kölcsönösségébe. Az új hungarológiának alighanem ebben a mozzanatban figyelhető meg a legfeltűnőbb innovatív jellegzetessége.

Az eddigiek alapján talán nem is meglepő, hogy a kötet írásainak többsége az elválasztottság distantív hagyományértésének viszonylagosításával és megoszló kérdésirányok jegyében közelít a hungarológia tárgyterületeihez. Minthogy egy diszciplína szemléleti és módszertani fordulata még a legkritikább esetekben sem a szakmai utánpótlás kezén megy végbe, ezért eltekintenek a tanulmányok részletező tartalmi csoportosításának műveleteitől. Ki kell azonban emelnünk, hogy a változatos tematikai kínálaton túl a szakmai tudatosság és az elmélyült anyagismeret tekintetében ezúttal főként a történész és az irodalmár diszkurzus mutatkozik a legelevenebbnek. Ami nem jelenti azt, hogy a zenei, nyelvészeti vagy a néprajzi területeken ne találánk kiemelkedő írásokat. A megoszló kérdésirányok gazdagsága ellenére is megfigyelhetők ugyanakkor olyan témacsoportok, amelyeknek a nyomatékosabb jelenléte a kutatás új csomópontok szerinti átrendeződésére utal (hatalmi reprezentációk, traumatapasztalat, kisebbségi identitásformák, régiókutatás, nőtörténeti összefüggések, irodalmi századelő, színháztudomány, pártállami időszak stb.). Azzal a szerkesztői tapasztalattal szemközt, hogy a hungarológiában „a törések és traumák okozta folyamatos megszakítottság, a múlt állandó újrakezdése és újírása maga is hagyománynak tekinthető”, meglehetősen csekély azoknak az írásoknak a száma, amelyek a hungarológiai mibenlét elméleti kérdéseinek szentelnének figyelmet. Magyarázható mindez a még csak kialakulófélben levő szakmai orientálódás korai készségi fokával. De talán inkább arról lehet szó, hogy a jelenkori hungarológiai kutatásformákra is jelentős hatással van az a tágabb filológiai környezet, amelyet jelenleg egy elméleti hegemoniák nélküli, laterális szerveződésű tudó-

mányos kultúra ural. Vagyis annak puszta számszaki ténye, hogy a diszciplína megnevezése maga alig fordul elő a szövegekben, nem az ágazat elbizonytalanodását jelzi, hanem ellenkezőleg, olyan átrendeződésre utal, amelynek diszkurzív terében egy, a hagyományostól nagyon sokban eltérő, *nem fókuszálható hungarológia* gyakorlata kezd körvonalazódni.

(Bene Sándor – Dobos István szerkesztők: Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában. A doktoriskolák VI. nemzetközi magyarságtudományi konferenciája, Bécs, 2019. szeptember 5–6. Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2022, ISBN 9786155309106)

Kulcsár Szabó Ernő

irodalomtörténész